

KOSOVA'NIN TEMEL DİNAMİKLERİ

Ar. Gör. Nuri DEMİREL*

ÖZET

Bu çalışmada Yugoslavya Federasyonu'nun dağılma sürecinde öne çıkan olgular tartışma sürecinde ön plana çıkartılmaktadır. Bu anlamda "etniklik-milliyet", "din" ve "jeostratejik" olgular ele alınmaktadır. Ancak söz konusu olgular ele alınırken örneğin, Hıristiyan Roma tanımlamasında sorgulanan Roma İmparatorluğu'nun Hıristiyanlıkla olan ilişkisinden ziyade Balkanlar, Yugoslavya ve özelde Kosova'nın Hıristiyanlıkla tanıştığı tarihi döneme atıfta bulunulmuştur. Tartışma konusu içerisinde ele alınan etnik unsurlar, günümüzde çatışmanın temel dinamiğini oluşturmaktadırlar. Balkan Kültür Tarihi'nin oluşumunda oldukça fazla olgu şüphesiz bulunabilir, ancak bugün güncel sorun teşkil eden olgular ele alınarak konu sınırlandırılmıştır. Bu çalışmada Yugoslavya Federasyonu'nun dağılma sürecinde ortaya çıkan olgular, federasyon politikalarının olumsuz eleştirilmesine yol açıyor gibi gözükse de söz konusu durum bütün federasyon tarihinin olumsuz anlamda eleştirilmesi için mesnet teşkil etmemektedir. Anahtar kelimeler "etnik grup", "din", "jeo-strateji" ve "dil"

SUMMARY

In this study, the facts which have become important during the disintegration period of Yugoslavian Federation also become important during the argument stage. "Ethnic-national", "religions" and "geo-stratejic" facts are examined within this sense. However, the historical period when the Balkans, Yugoslavia and especially Kosovo have been introduced with the Christianity has been referred to rather than the relation of Roman Empire which is interrogated within the meaning of Chiristian Rome with the Chiristianity while examining the said facts. The ethnic factors which are examined within the subject of the argument constitute the dynamic of disagreement today. There is no doubt that a lot of facts can be found in formation of Balkans cultural History, but the subject has been limited by examining the facts constituting today's problem. Dispite the facts which have appeared during the disintegration period of Yugoslavian Federation seem like causing negative criticism of the federation's policies, the case dosen't

* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

cause a basis for negative criticism of whole history of the federation. The key words are " ethnic group" , "religion" , "geo-strategy" and " language".

GİRİŞ

1. BALKANLARDAKİ DEĞİŞİM VE TARİHİ ARTALAN

I. ve II. Dünya Savaşları ile büyük ölçüde belirlenen ve yakın zamanlara kadar görece denge halini koruyan Dünya Siyasi Haritası günümüzde yeniden bir değişim süreci yaşamaktadır. Bu sürecin baş aktörü Batı ve daha özelde de Amerika gibi gözüke de değişim sürecini başlatan temel bir dinamik olarak eski Sovyetler Birliği'nin dağılma olayı referans noktası alınabilir.

1985 yılında Sovyetler Birliği'nde GORBACHEV'in başlattığı ve onun adını anıtlıştıran reformlar, sadece Sovyet İmparatorluğu'nun parçalanması değil; aynı zamanda Balkanlar'da da iç savaşa ve parçalanmaya yol açan etnik ulusçu merkezkaç kuvvetlerin, yeniden su üstüne çıkmasına sebep olmuşlardır. Bu suretle Soğuk Savaş Dönemi'nin simgesi olan, daha doğrusu Soğuk Savaş meydana getiren "İki Kutuplu Denge Sistemi" 1989-1990 yıllarında Demokrasi Devrimi'nin yarattığı fırtına içinde çöküp gitmiştir. Bütün bu olayların ilk sonucu, Balkanlar'da, özellikle eski Yugoslavya'da, ulusçuluk hareketlerinin yeniden tırmanması olmuştur¹.

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile başlayan Doğu Bloğu'nun çözülmesi olayı Sosyalist Ülkelerin kendi içlerindeki sorunları su üstüne çıkartmıştır. Sosyalist yapılanmanın önemli temsilcilerinden biri olan Yugoslavya Federasyonu genel çerçeveden bakıldığında Sosyalist Blok'un çözülmesinin bir parçası olarak değerlendirilecek biçimde parçalanma süreci yaşamıştır. Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını ilan etmeleri (1991) ile başlayan dağılma süreci sonrasında Yugoslavya Federasyonu'nun iki özerk bölgesinden biri olan Kosova (diğeri Voyvodina'dır) Bosna Hersek' den sonra toplumsal değişimin en sert hali olan savaş olgusunu yaşamıştır.

Tarihi süreçte Balkanlar siyasi haritası ve kültür unsurları Roma, Bizans, Osmanlı dönemleri boyunca ve nihayetinde I. ve II. Dünya savaşlarında taraf olan aktörler tarafından şekillendirilmiştir. Balkan Kültür Coğrafyası'nın ve sosyal yapısının şekillenmesinde bu coğrafya üzerinde söz sahibi olmuş olan siyasi güçler ve bunların dini karakterleri önemli bir biçimde belirleyici

¹ GÜRKAN İhsan, İki Dünya Savaşı'ndan Günümüze Değın Balkanlar, s.171, Balkanlar, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, 1993, İstanbul.

olmuşlardır. Bunlar, önce 'Hıristiyan' Roma, ardından Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması ile 'Ortodoks' Bizans ve en sonunda da 'Müslüman' Osmanlılardır. Bu etkenlere daha sonra özellikle 1789 Fransız İhtilali'nin tetiklediği "Milliyetçilik" olgusu eklenmiştir. I. Dünya Savaşı'nda Avusturya-Macaristan ve Osmanlı gibi imparatorlukların siyasi yapılarının çözülmesinde 'din' ve daha ziyade 'milliyet' olguları önemli rol oynamıştır. II. Dünya Savaşı'nda din ve milliyet eksenli bir çıkış potansiyelini Balkanlarda bulmasa bile bu bölgeler daha sonra Alman ve İtalyan istilası ile savaşa dâhil olunca kendi içerisinde var olan Ortodoks, Katolik ve Müslüman kimlikleri ile savaşa taraf olmuş ve çatışma alanı içerisinde yer almıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında ise din olgusu ekseninde siyasi bir yapılanmadan ziyade ekonomik "sosyalist-kapitalist" kıtasında siyasal bir şekillenme süreci yaşamıştır*. Balkan Kültür Coğrafyasının tarihi boyunca çatışma alanı olarak kullanılabilecek bir potansiyeli bünyesinde barındırdığı anlaşılmaktadır. Bu noktada din, milliyet ve Balkanların jeostratejik önemi daima ön plana çıkmış ve söz konusu olgular kullanılarak Balkanlarda çatışma ve savaş ortamı sık sık yaratılmıştır.

Özetle, Balkanlar'da bugün meydana gelen çatışmanın nedenleri ya da çatışma için zemin oluşturan şartların tarihi boyutu itibariyle öncelikle;

— **Jeostratejik önem;** bu noktada Balkanların Asya ve Avrupa ya da "Doğu ya da Batı" arasında coğrafi ve kültürel olarak tarih boyunca şekillendirilmiş doğal bir sınır ve geçiş noktasında olması,

— **Din olgusu** ki bu noktada öncelikle Hıristiyanlık ve başlıca iki kolu olan "Katolik ve Ortodoks" mezheplerinin yayılma alanı içerisinde olması ve sonrasında da "İslamiyet'in" yayılma alanı içine girmesi,

— **Milliyet olgusu;** kimi zaman dini kutsallardan alınmış referanslarla güçlendirilmiş "milliyet" olgusu Balkanların siyasi ve sosyal yapısının değişim sürecinin temel dinamiklerinden birini oluşturmuştur.

— II. Dünya Savaşı sonrası dönemde dördüncü bir değişme dinamiği olarak **ekonomik sistem farklılaşması** ön plana çıkmıştır. Bu dönemde Sosyalist ve Kapitalist sistem çatışmasına sahne olan Balkanlar güçlü Rus etkisiyle , büyük ölçüde sosyalist ekonomik sistemin içerisinde yer almıştır.

* I. Dünya Savaşı döneminde özellikle Müttefiklerle - Mihver güçleri arasındaki savaştan Müttefiklerin daha güçlü çıkmaları ve Alman Askeri Gücüne karşı doğuda elde ettikleri başarıları üzerine politik olarak güç elde eden Rus yayılmacılığı ve sosyalist ideoloji, özellikle Balkan siyasi yapısı üzerinde etkili olmuştur.

1980'lerin sonlarından itibaren ise Sosyalist Bloğun çözülmesinin bir sonucu olarak kapitalist ekonomik sisteme dâhil olmaya başlamışlardır.

2. BALKANLARIN BUGÜNKÜ DURUMU

Tespit edilen bu dört değişme etkeni eski Yugoslavya Federasyonu'nun çözülmesinin temel dinamiklerini oluşturmuştur. Söz konusu bu değişme etkenleri arasında din ve milliyet olguları üzerinde hassasiyetle durmak gerekmektedir. Balkan Kültür Coğrafyasında ve özellikle de Yugoslavya'da Ortodoks, Katolik ve Müslüman kimlikleri ön plana çıkmakla birlikte din olgusu esas itibariyle milliyeti de işaret etmektedir. Yugoslavya ölçeğinde Ortodoks Sırp, Katolik Hırvatlar ve Müslüman Arnavut-Türk-Boşnakların farklılıkları temelinde dini kimlikler tanımlanabilmektedir. Özellikle Türk ve Müslüman kimliğine mensup bireyler dönüştürülmek istenmekte (asimilasyon) bunun için bilinçli ve planlı olarak resmi bir proje doğrultusunda yönlendirilmektedirler. Türk kimliğini en azından Kosova ölçeğinde ortadan kaldırmak üzere Yugoslavya'da bir devlet politikası yürütülmektedir. Aşağıda sunduğumuz Yugoslavya Federasyonu'nun düzenlediği Kosova Dragaş Bölgesi'ne ait 1961-1991 dönemi nüfus yapısını gösteren çizelgeler bu siyasi asimilasyon projesinin somut delili mahiyetindedir. Buna göre, özellikle Gora Bölgesi'nde yoğunlaşan Türkler kâğıt üzerinde Türklükten Müslümanlığa kaydırılmışlardır:

Aşağıda sunduğumuz belgede 1. Belediyelik Bölgeleri, 2. Toplam nüfusu, 3. Sırp ve Karadağlıları, 4. Müslümanları, 5. Arnavutları, 6. Türkleri, 7. Diğerleri ya da etnik kimlik beyan etmeyenleri işaret eden sütun başlıklarıdır. Milli aidiyetleri dini aidiyetlere dönüştürme projesini göstermesi bakımından özellikle 4. ve 6. sütunlar takip edilmelidir. Söz konusu belgeye göre; 1961 de Türk Nüfusu Gora Bölgesi'nde 5.260 kişi iken, Müslüman nüfusu 3.321 kişi olarak gözüküyor. 1971 de Türk Nüfusu 1.238'e gerilerken, Müslüman nüfusu 11.054'e yükseliyor. 1981 de Türk nüfusu 176 kişiye gerilerken, Müslüman nüfusu, 15.922 kişiye yükseliyor. Ve nihayetinde 1991'de Kosova Gora Bölgesi'nde nüfus kayıtlarına geçecek bir Türk bile kalmazken, Müslüman nüfusu 16.112 kişiye yükseliyor.

BELGE 1: KOSOVA (DRAGAŞ)-GORA BÖLGESİ ETNİK KİMLİK YAPIS (1961-1991)

Tab. - 7. (A, B, B и Г) - Национална структура становништва Горе 1961-1991 године⁵¹

National structure of the population in Gora, 1961-1991

A. НАЦИОНАЛНА СТРУКТУРА 1961 ГОДИНЕ

Жупа Населе	Укупно станов- ништво	Срби и Црногорци		Муслимани		Албанци		Турци		Остали	
		Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Г о р а	11.477	178	1,6	3.321	28,9	179	1,6	5.260	45,8	2539	22,1
Баџка	259	1	0,4	194	74,9	-	0,0	56	21,6	8	3,1
Брод	1.604	25	1,6	127	7,9	12	0,7	1.352	84,3	88	5,2
Враниште	815	7	0,9	408	50,1	-	0,0	256	31,4	144	17,7
Глобочица	757	1	0,1	243	32,1	5	0,7	234	30,9	274	36,2
Диканце	349	1	0,3	223	63,9	7	2,0	32	9,2	86	24,6
Драгаш	612	119	19,4	203	33,2	50	8,2	179	29,2	61	10,0
Зли Поток	532	-	0,0	183	34,4	1	0,2	58	10,9	290	54,5
Крстац	475	4	0,8	192	40,4	-	0,0	275	57,9	4	0,8
Крушево	377	8	2,1	2	0,5	60	15,9	199	52,8	108	28,6
Кукуљане	482	-	0,0	71	14,7	-	0,0	348	72,2	63	13,1
Лештане	513	-	0,0	75	14,6	-	0,0	418	81,5	20	3,9
Љубовиште	384	-	0,0	29	7,6	-	0,0	189	49,2	166	43,2
Млике	428	2	0,5	118	27,6	-	0,0	285	66,6	23	5,4
Орчуша	396	-	0,2	276	69,7	-	0,0	100	25,3	19	4,8
Радеша	837	5	0,6	269	32,1	-	0,0	500	59,7	63	7,5
Рапца	885	1	0,1	437	49,4	4	0,4	104	11,8	339	38,3
Рестелица	1.772	3	0,2	271	15,3	60	3,3	675	38,1	783	44,2

B. НАЦИОНАЛНА СТРУКТУРА 1971 ГОДИНЕ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Г о р а	13.497	159	1,2	11.054	81,9	565	4,2	1.238	9,2	481	3,5
Баџка	331	1	0,3	310	99,7	-	0,0	-	0,0	-	0,0
Брод	1.485	8	0,5	552	3,2	25	1,7	821	55,2	79	5,3
Враниште	884	12	1,4	861	97,4	2	0,2	3	0,3	6	0,7
Глобочица	813	-	0,0	663	81,5	-	0,0	3	0,4	147	18,1
Диканце	392	2	0,5	375	96,4	-	0,0	5	1,3	7	1,8
Драгаш	649	90	13,0	414	59,7	118	17,0	11	1,6	61	8,8
Зли Поток	568	4	0,7	554	97,5	6	1,1	-	0,0	4	0,7
Крстац	562	4	0,7	447	79,5	-	0,0	111	19,8	-	0,0
Крушево	513	15	2,9	397	77,4	77	15,0	7	1,4	17	3,3
Кукуљане	605	-	0,0	573	94,7	3	0,5	20	3,3	9	1,5
Лештане	658	6	0,9	512	77,8	-	0,0	130	19,8	10	1,5
Љубовиште	541	-	0,0	540	99,8	-	0,0	-	0,0	1	0,2
Млике	455	-	0,0	443	97,4	1	0,2	10	2,2	1	0,2
Орчуша	431	-	0,0	424	98,4	-	0,0	7	1,6	-	0,0
Радеша	884	2	0,2	804	90,9	46	5,2	12	1,4	20	2,3
Рапца	1.125	3	0,3	978	86,9	52	4,6	3	0,3	89	7,9
Рестелица	2.576	12	0,5	2.204	85,6	235	9,1	95	3,7	30	1,2

⁵¹ Yugoslavija Federasyonu İstatistik Arşivi'nden Alınmıştır.

B. НАЦИОНАЛНА СТРУКТУРА 1981. ГОДИНЕ

	1	2	3	4	5	6	7				
Г о р а	17.018	109	0,6	15.922	93,6	620	3,6	176	1,0	191	1,1
Бајка	381	1	0,3	380	99,7	-	0,0	-	0,0	-	0,0
Брод	1.685	1	0,0	1.511	89,7	25	1,5	128	7,6	20	1,2
Враниште	926	1	0,1	921	99,5	-	0,0	1	0,1	3	0,3
Глобочица	1.002	5	0,5	955	95,3	10	1,0	-	0,0	32	3,2
Диканце	282	-	0,0	282	100,0	-	0,0	-	0,0	-	0,0
Драгаш	1.114	73	6,5	771	69,2	246	22,1	1	0,1	23	2,1
Зли Поток	625	-	0,0	602	96,3	20	3,2	-	0,0	3	0,5
Крстац	798	-	0,0	794	99,5	4	0,5	-	0,0	-	0,0
Крушево	645	17	2,6	523	81,1	78	12,1	7	1,1	20	3,1
Кукуљане	777	-	0,0	776	99,9	-	0,0	-	0,0	2	0,1
Лештане	758	-	0,0	752	99,2	-	0,0	1	0,1	5	0,7
Љубовиште	690	-	0,0	685	99,3	-	0,0	-	0,0	5	0,7
Млике	506	-	0,0	502	99,2	-	0,0	2	0,4	2	0,4
Орчуша	427	-	0,0	427	100,0	-	0,0	-	0,0	-	0,0
Радеша	1.270	-	0,0	1.240	96,9	1	0,1	-	0,0	38	3,0
Рапча	1.647	7	0,4	1.629	98,9	5	0,3	-	0,0	6	0,4
Рестевца	3.476	4	0,1	3.172	91,3	231	6,6	36	1,0	33	0,9

Г. НАЦИОНАЛНА СТРУКТУРА 1991. ГОДИНЕ

	1	2	3	4	5	6	7				
Г о р а	17.574	70	0,4	16.112	91,7	941	5,3	-	-	451	2,6
Бајка	215	5	2,3	207	96,3	-	0,0	-	-	3	1,4
Брод	1.660	5	0,3	1.499	90,3	26	1,6	-	-	130	7,8
Враниште	731	5	0,7	714	97,7	-	0,0	-	-	12	1,6
Глобочица	968	2	0,2	932	96,3	12	1,2	-	-	22	2,3
Диканце	257	1	0,4	247	96,1	-	0,0	-	-	9	3,5
Драгаш	1.018	46	4,5	892	87,6	14	1,4	-	-	66	6,5
Зли Поток	608	1	0,2	583	95,9	6	1,0	-	-	18	3,0
Крстац Г.	437	-	0,0	433	99,1	-	0,0	-	-	4	0,9
Крстац Д.	400	-	0,0	398	99,5	1	0,25	-	-	1	0,25
Крушево	714	-	0,0	633	88,7	64	9,0	-	-	17	2,4
Кукуљане	621	-	0,0	608	97,9	1	0,2	-	-	12	1,9
Лештане	679	-	0,0	626	92,2	-	0,0	-	-	53	7,8
Љубовиште	799	-	0,0	787	98,5	-	0,0	-	-	1	1,5
Млике	335	-	0,0	334	99,7	-	0,0	-	-	1	0,3
Орчуша	221	-	0,0	218	98,6	-	0,0	-	-	3	1,4
Радеша	1.226	2	0,2	1.197	97,6	1	0,1	-	-	26	2,1
Рапча Г.	1.050	-	0,0	1.035	98,6	3	0,3	-	-	12	1,1
Рапча Д.	731	-	0,0	721	98,6	-	0,0	-	-	10	1,4
Рестевца	4.147	3	0,1	4.048	97,6	56	1,3	-	-	40	1,0
Свега											
пописано											
стаљовника	16.817	70	0,4	16.112	95,8	184	1,1	-	-	451	2,7

51 Подаци за 1961, 1971 и 1981. годину преузети из документационих табела Републичког завода за статистику Србије.

Nüfusun bileşimi konusunda eski Yugoslav Devlet Politikası etnik grupların farklılıklarını sosyal mesafe bakımından tanımlamaya çalışırken etnik grupları en temelde dini farklılıklarına göre ayrıştırmayı amaçlamıştır. Böylece etnik aidiyet önemsiz kılınmak istenmiştir. Bu politika çerçevesinde özellikle Arnavut Müslümanları ile diğer Müslümanlar (Boşnaklar, Türkler, Gorahlar, Törbeşler) dikotomik (ikili) bir ayrıma tabi tutulmuştur. Bu politikaya rağmen bölgede 1990'lerden sonra etnik aidiyet temelinde milliyetçilik akımları artmıştır. Başta Arnavut Milliyetçiliği olmak üzere, Sırp Milliyetçiliği de bölgedeki gerilimin temel dinamiklerini oluşturmuştur. Ancak dini kimlik belirleyicilik noktasında önemini daima korumuştur o kadar ki; dini kimlik başlı başına bireyin milliyetini, politik tercihlerini, mensubu olduğu sınıfı, sosyal mobilizasyonu'nun sınırlarını belirlemekte genel anlamda bölgedeki siyasi otoritelerin bireyi anlamlandırmada temel referansı olarak kabul edilmektedir. Balkanlarda, din ve milliyet olgularının iç içe geçmişliği tarihi sürecin bir sonucudur. Bununla beraber milliyet kavramı da özellikle Müslüman kimliğin taşıyıcısı olan gruplarda önemini korumuştur; ancak bu noktada dini kimlik sık sık milliyetin önüne geçmiştir. Yugoslavya ölçeğinde etnik temizlik uygulamasına maruz kalan Arnavut ve Boşnaklar, milliyetlerinden dolayı değil; Müslüman kimliklerinden dolayı baskıya, zorla yerlerinden edilmeye ve toplu katliamlara maruz kalmıştır. Ortodoks, Katolik ve Slav ve Hırvat çoğunluğun oluşturduğu bir siyasi yapılanma olan eski Yugoslavya Federasyonu (1945) Müslüman kimliğin taşıyıcısı olan gruplara, Yugoslavya Federal Anayasadaki hükümlere rağmen, pratikte Slav çıkarları açısından yaklaşmıştır. Bu politikanın içeriği Yugoslavya Federasyonu döneminde ekonomik anlamda yatırım yapılacak olan Cumhuriyetlerin seçimi işlemine ve Federasyonun çözülmesi noktasında etnik temizlik uygulamasına maruz kalanların kimler olduğuna bakıldığında daha da netleşmektedir.

Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nden (1945) Yeni Yugoslavya Federasyonu'na (1992*) geçiş aşamasında birliğe bağlı bölgelerin din, dil ve siyasi yönetim özellikleri şöyledir:

* Sırbistan, Karadağ Cumhuriyetlerinden ve Sırbistan'a bağlı bir özerk bölge olan Voyvodina'dan müttesekkindir.

Tablo 1: Yugoslavya Federasyonu'nda Din, Dil Ve Siyasi Durumu

Federal Birim	Din	Alfabe	Dil	Siyasi Durum
Slovenya	Katolik	Latin alfabeti	Slovençe	Bağımsızlığı; 1991
Hırvatistan	Katolik	Latin alfabeti	Hırvatça	Bağımsızlığı; 1991
Bosna-Hersek	Müslüman - Katolik	Latin alfabeti	Boşnakça-Hırvatça	Bağımsızlığı; 1992
Sırbistan	Ortodoks	Kiril alfabeti	Sırpça	Yeni Yugoslavya; 1992
Makedonya	Ortodoks	Kiril alfabeti,	Makedonca	Bağımsızlık; 1991
Karadağ	Ortodoks	Kiril alfabeti	Sırpça	Yeni Yugoslavya; 1992
Voyvodina	Katolik	Latin alfabeti	Macarca	Yeni Yugoslavya 1992
Kosova	Müslüman	Latin alfabeti	Arnavutça	1999'dan beri Birleşmiş Milletler Sivil Yönetimi "UNMIK" kontrolü altındadır.*

Yugoslavya ölçeğinde özellikle son dönemde ortaya çıkan etnik gerilim ve sonrasındaki savaşın baş aktörü olan Yugoslav Devlet Politikası söz konusu çatışmalar için Ortodoks mezhebinin kutsadığı Sırp Milliyetçiliği'nin referansları ile kendisi için hareket alanı açma noktasında temel dinamiğini bulmuştur. Nitekim Yalçınkaya'nın belirttiği gibi;

1980'li yıllar Sırp milliyetçiliğinin yükseldiği yıllardır. Sırp milliyetçilik akımının en somut iki olayından birincisi, Sırp Bilimler Akademisi'nin 1844 yılında hazırlanmış ve 1986 yılında yeniden gözden geçirerek güncelleştirmiş olduğu ve Sırbistan'ın etnik olarak arındırılmasını öngören plândır. Plân etnik bakımdan arındırılmış bir Sırbistan elde etmek için; tüm Müslümanların göçe zorlanmasını, göç etmemekte ısrar eden Müslümanların Hıristiyan yapılmasını, bunları gerçekleştirmeyen Müslümanların öldürülmesini ve tüm bunların gerçekleşmesi için her türlü şiddet, baskı ve zulmün uygulanmasını öngörmekteydi. İkinci olay ise, 28 Haziran 1989 tarihinde Kosova Savaşının 600. yıldönümünde Sırbistan Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç'in yüz

* UNMIK (başlangıçta böyle bir strateji belirlememiş olmasına rağmen) özellikle Kosova da Tüm etnik grupların dil, eğitim, siyasi platformda temsili gibi alanlarda kendilerini ifade etme noktasında kültürel haklarını korumaya çalışmaktadır. Ayrıca yukarıda belirtilen sadece bir öngördür ve Arnavut çoğunluk göz önüne alınarak bir tanımlama yapılmıştır.

binlerce Sırp'a yaptığı konuşmada altı yüzyıl sonra savaşlarının tekrar başladığını söylemesidir. Bu kutlama eski Yugoslavya toprakları için bir dönüm noktasıdır. Ancak, Sırbistan hiçbir zaman "Büyük Sırbistan" hayalini zikrederek belirtmemesine rağmen, bu ideali konusunda Balkanlarda kimsenin bir şüphesi bulunmamaktadır. Sırpların bu ideallerini gerçekleştirme yolundaki en büyük güvenceleri, Sırp subaylarının baskın durumda bulunduğu Yugoslav Federal Ordusuydu.⁴

1990'lı yıllarda Balkanların değişim ve dönüşüm sürecine girmesinde kullanılan temel referanslar sekiz asırlık bir geçmişe işaret etmekte dini referanslar değişim ve dönüşümün temel dinamiğini oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Yugoslav Ordusu'nda silah ve askeri gücün Sırpların elinde olması, Sırlara hareket imkânı sağlamıştır.

Genel anlamda Balkanlar ve Yugoslavya ölçeğinde asırlardır süregelen değişim sürecinden özel anlamda Kosova da etkilenmiştir. Şimdi de Kosova özelinde değişim sürecine bakmaya çalışalım. Kosova'nın mevcut sorunlarını değerlendirirken temel unsurlar olarak etniklik, jeostratejik/politik uygulamalar ve din olgusu açısından konu ele alınacaktır.

3. TARİHİ SÜREÇTE KOSOVA'DAKİ DEĞİŞİM

1389 yılında yapılan Kosova savaşı ile Osmanlı siyasi kontrolü altına giren "Kosova ilk özerkliği (vilayet) 1877 yılında Osmanlı imparatorluğu döneminde almıştır". Daha sonra 30 Mayıs 1913 yılında Londra Antlaşması ile Kosova Vilayeti Sırbistan'a bırakılmıştır. Krallık döneminde iki dünya savaşı yaşayan Kosova toprakları 1945 de kurulan Yugoslavya Federasyonu içerisinde Sırbistan'ın özerk iki bölgesinden biri olarak (diğeri Voyvodina dır) 1989 yılına kadar özerk bir bölge statüsünde yer almıştır⁵.

"Sırbistan 1990 yılında Eylül ayında kabul ettiği yeni Anayasa ile Kosova ve Voyvodina'nın özerkliğine son vermiş ve yasama organlarını kapatmıştır. Savaşın 1999'da sona ermesi ile birlikte Kosova 10 Haziran 1999'da kabul edilen 1244 sayılı Birleşmiş Milletler kararı ile uluslar arası bir statü kazanmıştır. Söz konusu önerge, 9 Haziran 1999'da Yugoslavya Cumhuriyeti

⁴ YALÇINKAYA Haldun, *Geleneksel Barışı Koruma Kavramı'nın Yugoslavya'nın Dağılıma Sürecinde NATO Harekân ile Uğradığı Değişim*, 27.07.2004,

Çevrimiçi: <http://www.kho.edu.tr/yayinlar/bilimdergisi/bilimder/doc/2000-2/bilder-8.doc>

⁵ Election World Org / Elections around the world, 22.09.2004,

Çevrimiçi ; <http://www.electionworld.org/kosovo.htm>

ile NATO arasında imzalanan Kumanova Antlaşması ve bunu takip eden günlerde Yugoslav güvenlik güçlerinin bölgeden çekilmesinin ardından yürürlüğe girmiştir. Birleşmiş Milletlerin 1244 sayılı kararı ile Kosova, Birleşmiş Milletler Kosova Yönetim Misyonu UNMIK'in yönetimi altına girmiştir. NATO liderliğindeki bir barış gücü olan KFOR bölgedeki güvenliği sağlamakla yükümlüdür"⁶.

Birleşmiş Milletler Kosova Yönetimi UNMIK rehberliğinde yapılan 17 Kasım 2001 seçimleri sonucunda Kosova Parlamentosu oluşturulmuş ve UNMIK, Kosova yönetimini kendisinin de karar verme hakkı saklı kalmak koşuluyla Kosova Hükümetine bırakmıştır. Bugün için " Sırbistan'ın Kosova üzerindeki kontrolü neredeyse hiç kalmamıştır. Buna karşın resmi düzeyde Mart 2003 de ilan edilen Sırbistan Karadağ Devleti'nin yeni Anayasa'sında vurgulandığı gibi Kosova, Sırbistan'nın özerk bir Bölgesi olarak kabul edilmektedir"⁷.

Balkanlar ve Yugoslavya genelinde olduğu gibi Kosova ölçeğinde de din olgusu başta olmak üzere milliyet, etniklik ve jeopolitik uygulamalar çözülme sürecinde öne çıkan temel dinamiklerdir. Kosova Hıristiyanlığın (baskın olarak Ortodoks Mezhebi'nin) ve Müslümanlığın kimlik düzeyinde izlerini taşımaktadır. Kosova' da yaşanan savaş bölgede yaşayan grupları kendilerini bir kez daha kimlik noktasında sorgulamak zorunda bırakmıştır. Sırbistan içerisinde özerk bir statüye sahip Kosova'da din ve milliyet olgusu farklılığın temel dinamiklerinden birini oluşturur. Bu farklılaşma sürecinde milliyet yani etniklik tarihsel boyutu ile ve başta dil olmak üzere kültür unsurları farklılığın diğer kıstaslarını meydana getirirler. Etnik gruplar en genel sınıflandırmayla din olgusu ile farklılaşırlar. Ortodoks Sırlar ve Müslüman Arnavutlar bu farklılaşma sürecinde ön plana çıkarlar. Jeopolitik uygulamalar; nüfus ve iskân politikaları, zaten mevcut olan sosyal mesafeyi daha da artırmış, gerilim başlamış ve 1990'lar da Arnavutların bağımsızlıklarını ilan etmeleri üzerine çatışmalar yaşanmıştır. Sonrasında Mart 1999'a kadar süren ve NATO'nun müdahalesiyle ancak durdurulan savaş, Kosova ölçeğinde sosyal değişimin oldukça sert bir biçimde gerçekleştiğini bize göstermektedir. Bu noktada Yugoslavya Federasyonu'nun yasaları ve bu yasalardan meşruiyetini kazanan sosyal yapı kurumları Kosova ölçeğinde geçerliliklerini yitirmişlerdir. Bunun üzerine Kosova'nın Sosyal Yapısı'nın yeniden inşası Birleşmiş Milletlerin

⁶ Haber Analiz, 09.06.2004, Çevrimiçi: <http://www.haberaliz.com/detay.php?Detayid=939.htm>

⁷ Haber Analiz, 09.06.2004, a.g.k.

Kosova Sivil Yönetimi UNMİK, Avrupa Birliğinin organizasyonu olan OSCE ve NATO tarafından üstlenilmiştir.

4.1. KOSOVA'NIN DEMOGRAFİK YAPISI

Tablo 2: Kosova'da Etnik Gruplar Ve Nüfus Dağılımı (1981)

Etnik Gruplar	Nüfus (Sayı)	Nüfus (%)
Arnavutlar	1.226.736	%77,4
Sırpalar	209,498	%13,2
Müslümanlar	58,562	%3,7
Romlar	34,126	%2,2
Karadağlılar	27,028	%1,7
Türkler	12,513	%0,8
Hırvatlar	8,717	%0,6
Diğerleri	4,584	%0,2
Yugoslavlar	2,676	%0,2
Toplam	1.584.441	%100

8

Tablo 2'de belirtilen nüfusla ilgili veri tabanı sağlayan tanımlamalar içerisinde bir dönem Yugoslav Devlet Politikası sonucunda Federasyonu oluşturan farklı kimlikleri ortadan kaldırmak için tanımlanan bir sosyal grup karşımıza çıkmaktadır; Yugoslavlar. Bu uygulama Yugoslavya Federasyonu'nda, sosyal bütünleşmeyi sağlamayı amaçlayan bir politikanın sonucu olarak değerlendirilmelidir. Milliyet ve din farklarını ve bu farkların etkinliğini reddeden sosyalist teori Yugoslavya pratiğinde beklenen sonucu vermemiştir. Teorinin inkâr ettiği temel unsurlara rağmen bütünleşme sağlanamamıştır. Bu proje başarısızlığa uğramıştır. Müslüman kimliği bölgede bir milliyet tanımıdır. Bu veriler politik beklentileri özellikle de Müslüman Arnavut ve Türklerle, Sırpça konuşan ve Müslüman olan Boşnak, Goralı ve Törbeşlerin farklılıklarını korumak ve ortaya çıkartmak için uygulanan bir siyasi projenin mevcut olduğunu doğrulamaktadır.

⁸ Ecmi, Çevrim içi, <http://www.ecmi.de/emap/download/kosovostatisticsfinalone.pdf.09.06.2004>

Tablo 3: Kosova'da Etnik Gruplar Ve Nüfus Dağılımı (1991)

Etnik Gruplar	Nüfus (Sayı)	Nüfus (%)
Arnavutlar	1.596.072	%81,4
Sırp	194,190	%9,9
Müslümanlar	66,189	%3,4
Romlar	45.760	%2,34
Karadağlılar	20,365	%1,04
Türkler	10,445	%0,53
Hırvatlar	8,062	%0,41
Diğerleri	11,656	%0,6
Toplam	1.956.196	%100

9

Tablo 4: 2003 Yılında Kosova'nın Tahmini Demografik Yapısı

Nüfus	
Toplam nüfus	1.900.000
Nüfus yoğunluğu	175 p/sq. Km
Etnik Grup Dağılımı	
Arnavut	%88
Sırp	%7
Diğer Etnik Grup	%5
Yaş Dağılımı	
0-19	%42,5
20-64	%52,0
65 ve üstü	%5,5

10

Kosova demografik yapısı içerisinde etnik grupların sayısal verileri yukarıdaki tablolarda (Tablo 3.4.5) belirtilmektedir. 1981'den 1991'e kadar ki dönemde Sırp Karadağlı ve Türk Etnik Grupları'nın sayı olarak verilerinde hissedilir bir azalma gözlenmektedir. Bunun başlıca nedeni Kosova'daki sosyo-ekonomik durumun yetersizliği, etnik baskılar ve bunun tetiklediği göç olgusu olarak değerlendirilmelidir. Kosova'daki söz konusu şartların yani sosyo-ekonomik durumun yetersizliğinin başlıca nedeni de ekonomik olmaktan çok, politik uygulamalarda aranmalıdır.

⁹ Ecmi, 09.06.2004, a.g.k.

¹⁰ Ecmi, 09.06.2004, a.g.k.

Tablo 5: Kosova' Daki Etnik Grupların Bazı Kriterlere Göre Tasnifi

Etnik Grup*	Din	Dil	Eğitim Dili	Siyasi Parti Sayıları	Mecliste Sandalye Sayıları
Arnavutlar	Müslüman	Arnavutça	Arnavutça	14	85
Türkler	Müslüman	Türkçe	Türkçe	2	3
Sırpalar	Ortodoks	Sırpça	Sırpça	1	22
Boşnaklar	Müslüman	Boşnakça	Boşnakça	2	1
Karadağlılar	Müslüman-Ortodoks	Boşnakça	Boşnakça	-	-
Romlar	Müslüman Ortodoks	Romca	Romca	3	5
Müslümanlar	Müslüman	Sırpça	Sırpça	-	
Törbeşler	Müslüman	Sırpça	Sırpça		
Goran	Müslüman	Sırpça	Sırpça	1	4
Hırvatlar	Katolik	Hırvatça	Hırvatça	-	-

Bölgedeki etnik grupların tamamı siyasi platformda temsil edilmektedirler. Özellikle savaş sonrasında bölgede sosyal barışın sağlanması noktasında en önemli görev bu politik partilere düşmektedir.

Tablo 6: Etnik Grupların "Din" Ve "Dil" Kriterine Göre Dağılımı

Din'e Göre			Dil'e Göre		
Müslüman Kimliğine Sahip Etnik Gruplar	Ortodoks Kimliğine Sahip Etnik Gruplar	Katolik Kimliğine Sahip Etnik Gruplar	Slav Dilini Konuşan Etnik Gruplar*	Rom Dilini Konuşan Etnik Gruplar	Türkçe Dilini Konuşan Etnik Gruplar
Arnavutlar	Sırpalar	Hırvatlar	Sırpalar	Romlar	Türkler
Boşnaklar	Karadağlılar	Arnavutlar	Karadağlılar		

* Kosova'da ki etnik gruplar içerisinde geçen "Müslümanlar" tanımlaması, (kısmen Arnavutları da kapsıyor ise de) esasında Arnavutlar dışındaki diğer Etnik grupları politik bir fayda neticesinde bir arada tutmak ve Arnavutlarla farklılıklarına vurgu yapmak amacıyla kullanılmıştır. Tablo 6'daki tasnifimizde aslında "Müslüman" olarak belirtilen etnik gruplar, ayrıntılı olarak yazılmışlardır. Türkler, Boşnaklar, Goranlılar, Törbeşler, kısmen Karadağlılar, olarak belirtilmişlerdir. Söz konusu Etnik gruplar kendi içlerinde ayrı bir diyalektiğe sahiptirler.

Türkler	Romlar		Boşnaklar		
Goralılar			Goralılar		
Törbeşler			Törbeşler		
Romlar			Hırvatlar		
Müslüman*					

Kosova ölçeğinde eğitim dili oldukça önemlidir. Bölgede var olan etnik grupların farklı dil konuştukları göz önüne alınırsa bu grupların kendi dillerini eğitim alanında kullanmalarının sağlanması aşılması gereken önemli bir sorundur.

Bölgede özellikle Sırp, Hırvat ve Boşnaklar ortak kültürün izlerini taşıyan ortak bir dil konuşmaktadırlar. Bölgede hemen hemen tüm etnik gruplar diğer dilleri de kamusal alanda kullanmaktadırlar.

Eski Yugoslavya'da etnik grup tanımlaması yapılırken bölgenin kendine has şartlarından çok politik fayda ön planda tutulmuş, bunun sonucunda aynı sosyo-kültürel çevre için bazen dil, bazen din, bazen de milliyet başlı başına ayırımın temel kıstası olmuştur. Özellikle aynı sosyo-kültürel çevre içerisinde, dini aidiyet birleştirici bir rol üstlenebilecekken, aksine farklılıkları tanımlamak için araç olarak kullanılmıştır. Örneğin eski Yugoslav Birliği'nin asli unsurlarından olan Arnavutlar etnik kökene göre, Boşnaklar ise dini aidiyete göre tanımlanmışlardır. Benzer ayırım dil konusunda da gözlenmektedir. Örneğin Goralı ve Törbeş'ler Müslüman'dırlar ancak Sırpça konuştukları için Arnavut'larla farklılaşırlar. Milliyet ise geri dönüşlü tarih yazımı içerisinde , başlı başına sosyal mesafe artırıcı araç olarak kullanılmıştır.

Tablo 6'da Bölgedeki etnik grupların din kriteri ile tasnifi esnasında genel çoğunluk dikkate alınmıştır. Her ne kadar Arnavutlar Müslüman olarak gösterilmekte ise de bölgede Katolik Arnavutlar da mevcuttur. Ancak çoğunluğun Müslüman olduğu söylenebilir. Arnavutlar için söz konusu olan durum aslında bölgede var olan tüm etnik gruplar için geçerlidir. Yani bir etnik grubun temsilcileri içerisinde dini aidiyeti Müslüman, Ortodoks ve Katolik olanlara rastlanabilmektedir.

Tablo 6'da kullanılan demografik kıstaslar (din ve dil) her şeye rağmen Kosova'nın sosyal yapısının analizi için net bir veri ortaya koyamamaktadırlar.

* Müslümanlar, tanımlaması etnik kimlik olarak "Müslüman" kimliğini beyan edenleri işaret etmektedir.

Örneğin “din” kıstasına göre Boşnaklar Müslüman çoğunluk içerisinde yer almalarına rağmen, “dil” kıstasına göre Slavca konuşan Ortodoks Sırlarla yan yana durmaktadırlar. Böylece kimlik problemi karmaşık bir hal almaktadır. Bu durumda “dil” birleştirici bir unsur gibi gözüktüğü için Sırlar ve Boşnaklar arasında bilinç düzeyindeki bir farkı “dini aidiyet” ortaya koyabilmektedir. Din olgusu etnisitenin ötesinde kendisini tarihi açıdan ve sosyal boyutta daha ön plana çıkarmaktadır. Sonuçta “nation-ulus-millet” kavramları, 19. yüzyıl siyasi konjonktürünün ortaya çıkardığı ve tanımladığı bir kavramdır. Temelde bölgedeki etnik gruplar arası ayrımın ve gerilimin (istikrarsızlığın) ana nedeni; önce din sonra milliyet olgularının geri dönüşlü tarih yazımı içerisinde desteklenmesi ve politik gerekçelerle de bu ayrımın körüklenmesidir. Aynı durum diğer etnik gruplar için de geçerlidir. Özellikle politik kaygılarla bölgede tarihi olarak da var olan dini aidiyet ve etnik köken temelinde tanımlanan kimlik farklılıkları daha da ön plana çıkartılmış ve sonuç olarak Yugoslavya Federasyonu’nun parçalanma süreci başlamıştır. Bölgede çatışan kimlikler olarak Katolik Hırvatlar, Ortodoks Sırlar ve Müslüman Boşnaklar ve Arnavutlar ön plana çıkmıştır.

Bugün için “Kosova 2001 Genel Seçimleri” sonucunda oluşturulan Kosova Meclisi 120 milletvekilinden meydana gelmiştir, vekiller üç yıllığına seçilmişlerdir. Kosova’da hükümet AAK*, PDK*, LDK*, Arnavut partileri ile Boşnak ve Gorali’ların kurduğu VATAN Partisi’nden meydana gelen koalisyon tarafından yönetilmektedir. “2004 yılında genel seçimler tekrarlanacaktır”¹¹. Ayrıca bölgede yapılan yerel seçimlerde hemen hemen tüm etnik gruplar belediye meclislerinde temsil yetkisi kazanmışlardır”¹².

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Konuyu genel hatlarıyla aşağıdaki gibi değerlendirebiliriz:

Kosova’nın sosyal ve siyasal yapısının çözülme sürecinde temel dinamikler olarak jeopolitik/stratejik uygulamalar, etniklik ve din olguları ön plana çıkmıştır.

* AAK: (Arn) Aleance Per Ardhmerine E Kosoves, (Tr) Gelecek için İttifak Partisi.

† PDK: (Arn) Partia Demokratike E Kosoves, (Tr) Demokrat Parti.

• LDK: (Arn) Lidhija Demokratike E Kosoves, (Tr) Demokratik Birlik Partisi.

¹¹ Election World. Org., Çevrim içi ; <http://www.electionworld.org/kosovo.htm> , 22.09. 2004.

¹² Setimes, Çevrim içi, 22.09.2004, <http://www.setimes.com/resource-center2/turkish/kosovo>

Öncelikle Kosova'nın Balkan Coğrafyasında bulunduğu yerin jeostratejik önemini askeri, politik ve ekonomik açıdan değerlendirdiğimizde şu tespitlerde bulunabiliyoruz:

• **Askeri açıdan;** Kosova'nın önemi, sadece Balkanlar için değil tüm coğrafi yönlerde; Asya ve Avrupa kıtaları içinde kilit sayılan noktalara kara ve uçuş mesafesinde bulunmasıdır. Ayrıca çevresini; Sırbistan, Makedonya, Arnavutluk ve Karadağ'ı da etkileyebilecek çatışma ve savaş potansiyelini barındırması.

• **Politik açıdan;** Kosova'nın önemi, özellikle Yugoslavya dönemi dahil yükselen Arnavut Milliyetçiliği'nin merkezi durumunda bulunmasıdır. Söz konusu durumun Kosova için önemli olmasından öte Sırbistan'daki, Makedonya'daki, Arnavutluk'taki Arnavut nüfus yoğunluğu göz önüne alındığında tüm Balkanlar için ne derece önemli olduğu daha rahat anlaşılacaktır. Ayrıca, din olgusu noktasında ise Müslüman (Arnavut) ve Ortodoks (Sırp) kimliklerinin çatışma boyutunda önemli derecede bölgede yer alması gibi unsurlar, Kosova'nın politik olarak barındırdığı potansiyelin ne derece önemli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Sırp Milliyetçiliği ve Ortodoks Mezhebi açısından da Kosova oldukça büyük önem taşımaktadır.

• **Ekonomik açıdan** Kosova'nın önemi ise özellikle ucuz işgücü ve yatırım alanları için yeterince potansiyele sahip olması, özellikle Trepça maden ocakları ile doğal zenginliğinin bulunmasıdır. Bu sadece Kosova için değil Avrupa için de önemli bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Kosova'nın savaş öncesi yüksek elektrik üretiminde bulunan bir bölge olduğu da unutulmamalıdır.

Askeri, politik ve ekonomik açıdan bu derece önemli bir yere sahip olan Kosova, Eski Yugoslavya da özellikle jeopolitik uygulamalarda diğer Cumhuriyetlere oranla farklı bir politik projeye muhatap olmuştur. Bu noktada Müslüman kimliğe sahip olanların dış göç için teşvik edilmesi, sonrasında ise demografik yapının dönüştürülmesi için Sırp nüfusun Kosova'ya iskan edilmesi politik uygulamalar sürecinde ön plana çıkmaktadır. Özellikle Kosova'nın etnik yapısı içerisinde Arnavut çoğunluğun sosyo-ekonomik sistem dışında tutulma çabaları dikkat çekici bir durumdur. (Kosova'nın az yatırım alması ve sonuçta istihdam alanlarının kısıtlı olması, ayrıca 1990'lardan itibaren Arnavutların eğitim sürecinden fiilen dışlanmaları vb.)

• Kosova'nın yukarıda değindiğimiz jeopolitik/stratejik önemi ve buna bağlı uygulanan projeler sonrasında barındırdığı din ve etniklik gibi unsurların çatışma potansiyeli olarak kullanılması, Kosova'nın, Yugoslavya Federasyonu içerisinde çözülmesinin temel dinamiklerini oluşturur.

• Kosova, gelinen son noktada kendi jeopolitik ve stratejik önemini aşmış, bu noktada çatışmaya taraf olanların kimlikleri ile (Ortodoks ve Müslüman ve sonrasında Katolik) bölge üzerinde ve dünya genelinde bir taraflığa yol açmıştır. Bu durum Kosova'nın bir anlamda sembolleşmesine sebep olmuştur. Birleşmiş Milletlerin Sivil yönetimi olan UNMIK'in ve Avrupa Birliği organizasyonu olan OSCE'nin Kosova'nın sosyal yapısının yeniden oluşturulması sürecindeki uygulamaları pek çok güç aktörü tarafından dikkatle izlenmektedir.

• Kosova, yeniden oluşturulmaya çalışılan dünya düzeninde bir semboldür. Burada yapılan uygulamalar, özellikle Ortadoğu'da Irak'ta yapılacak uygulamalar için de bir örnek niteliği taşıyacaktır. Kosova bugün kendi parlamentosuna sahiptir. Ancak, bölgenin siyasi kontrolü noktasında, Yeni Yugoslavya hak iddiasında bulunmaktadır. Ayrıca artan Bağımsızlık baskıları noktasında verilecek kararlar sadece Kosova için değil Balkanlar için de oldukça önem taşımaktadır.

Tartışmanın başında da belirttiğimiz gibi genelde Balkanlar, özelde ise Kosova tarih boyunca değişimin yapısal boyutta en yoğun yaşandığı kültür coğrafyalarından biri olmuştur. Değişim ve dönüşümün bu derece yoğun yaşandığı sosyo-kültürel yapılarda, yapının temelini oluşturan kurumlar ve bu kurumlara yön veren siyasi erkin, zaman boyutunda değişik aktörlerce (Hıristiyan, Müslüman ve Sosyalist niteliklerine göre) değişime yönlendirilmesi bugün Kosova'da mevcut sosyo-kültürel yapının din, dil ve etniklik gibi bazı unsurlarının çeşitlilik göstermesinin ana nedenlerinden biri olarak değerlendirilmelidir.

Balkanların en uzun soluklu barış dönemi (zaman zaman yerel ayaklanmalar olmasına rağmen) Osmanlı döneminde olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Balkan coğrafyasında ilerleme sürecinde bölgede var olan sosyo-kültürel yapı, merkezi bir otoritenin olmayışı ve feodal beylerin kural olarak kabul ettikleri keyfi uygulamaları, büyük çoğunluğu oluşturan serflerin toprakla beraber alınıp satılmaları vb. uygulamalar, Balkan Halkları'nın Osmanlı yönetimine girmesinin ve onun otoritesi altında 550 yıl yaşamasının ana nedenlerinden biri olarak değerlendirilmelidir. Balkanlardaki farklı sosyo-

kültürel kimliğe sahip unsurların bir arada tutulmasının en önemli nedeni adalet ve hoşgördür. Nitekim Erkal'ın* belirttiği gibi; "Osmanlı döneminde farklılıklar üstünde bütünlük (tevhid) prensibi geçerli olmuş, farklı dinler ve sosyo-kültürel kimliklere sahip gruplar bir arada yaşatılabilmektedir. Mezhep savaşlarının ve Feodalitenin keskin ikili tabakalaşmasına bir reçete olarak Avrupa'ya huzur güven ve insanca bir düzen anlamında Osmanlı'nın getirdiği bu insanca ve hoşgörü ortamı 21.yüzyılda bile Avrupa'nın ortasında bazı topluluklar ve yönetimlerce yeterince öğrenilememiş ve fark edilememiştir. Uygulamada görülen dışlanma, aşağılanma ve ayrımcılık Kosova dahil bir çok yerde kendisini göstermektedir. Demek ki, Müslüman ve gerek Hıristiyan unsurlarca Osmanlı tecrübesinden gerekli dersler çıkartılamamıştır." Erkal'ın belirttiği ayrımcılık Eski Yugoslavya'da patlak veren iç savaşa ve soykırıma sebep olanların bu anlayışı tam olarak paylaşmadıklarını göstermektedir.

Özelde Kosova genelde ise Balkanlar noktasında sosyal yapının ana unsuru olan birey ve grupların (etnik grupların) sınıflandırılması noktasında bireylerin mensubu oldukları din, dil ve milliyet-etniklik tasnifimizin temel kriterleri olmuştur. Bu kriterler her kültür coğrafyasında şüphesiz karşılıklarını bulurlar fakat Balkanlarda özellikle farklı etnik grupların farklı kriterlerde yan yana gelmesi, Balkanların kendine has tarihi ve sosyo-kültürel değişim ve dönüşüm süreçlerindeki öznelliğinde aranmalıdır. Siyasi erkin kontrol altında tuttuğu sosyal yapı üzerinde değiştirme ve dönüştürme gibi bir zorunlu misyonu olduğu argümanından hareketle Kosova ve Balkan Kültür Dünyası'nın tarihi olarak geçirdiği evreler ve sosyal değişimin nedenleri de açıklanabilir zannediyoruz.

Yugoslavya'da etnik çatışmaların nedenleri noktasında, ve özelde Kosova'da sorun etnik grupların mevcut olmasından ziyade Erkal'ın tespiti ile "Etnik çatışmanın bulunmasının ön şartı farklı etnik grupların mevcut bulunması değildir. Etnik hakim grubun diğer veya diğerlerine karşı sistemli bir ayrımcılıkta bulunmasıdır"¹³. Eski Yugoslavya'nın parçalanmasının ana nedenlerinden biri de Federasyon çerçevesinde Ortodoks ve Sırp Hakim Kimliğinin Diğerlerine karşı sistemli bir ayrımcılık da bulunmasıdır.

Eski Yugoslavya'nın dağılma süreci, bir kez daha farklılıkların bir arada tutulmasındaki güçlüğü ortaya koymuştur. Başarısızca olsa bile Tito döneminde

* ERKAL, E. Mustafa ; İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi.
¹³ ERKAL, E. Mustafa; *Etniklik ve Terör*, S.47. (İç.) Sosyoloji Konferansları Yirmi Altıncı Kitap, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Metodoloji ve Sosyoloji Araştırmaları Merkezi, 2000, İstanbul.

oluşturulmaya çalışılan Yugoslav Milleti Projesi farklılıkları ancak Tito'nun yaşamı süresince bastırabildiğini göstermiştir. Tito'nun ölümüyle beraber milletleşme sürecine de zaten girememiş olan sosyal yapı parçalanma sürecine başlamıştır. Bu noktada Erkal'ın tespiti oldukça anlamlıdır; " Hiçbir milletleşmiş toplumda -sosyal bütünleşmenin- yolu fert ve sosyal grupların birleşilen ortak değer ve paydalardan uzaklaştırılarak, farklılıklar birlikteliklerin önüne geçirilerek elde edilemez"¹⁴. Bu noktada Eski Yugoslavya millet olma özelliğini belki kazanamamıştı ama Tito sonrasında Yugoslavya dağılma sürecinde ön plana çıkan farklılıklar kimlik kavramının önemine ve toplumsal kimliklerin ön plana çıkartılmasının sonuçlarına çok iyi bir örnek teşkil etmektedir. Sonuçta, çatışmalar, savaş ve soykırım uygulamaları birbirini takip etmiştir.

Bölgede var olan dinamiklerin etniklik, din ve jeostratejik olguların uluslararası aktörlerce tanımlanması ve bu tanımlamada temel alınan kıstaslar yani yaklaşım tarzları, Kosova sorununun geçmişte olduğu gibi gelecekte de statüsünü belirleyecek ana unsurdur. Her ne kadar bu yaklaşım tarzı Kosova'daki etnik grupları özellikle politik alanda etkisiz gibi gösterse de aslında etnik grupların güç aktörleriyle olan ilişkilerdeki tercihleri noktasında aktif bir role sahiptirler.

KAYNAKLAR

1. Ecmi. 09.06.2004, Çevrimiçi, <http://www.ecmi.de/emap/download/kosovostatisticsfinalone.pdf.09.06.2004>
2. Election World Org / *Elections around the world*, 22.09.2004, Çevrimiçi, <http://www.electionworld.org/kosovo.htm>
3. ERKAL, E. Mustafa; *Etniklik ve Terör*, S.47, (İç.) Sosyoloji Konferansları Yirmi Altıncı Kitap, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Metodoloji ve Sosyoloji Araştırmaları Merkezi, 2000, İstanbul.
4. GÜRKAN İhsan, *İki Dünya Savaşı'ndan Günümüze Değın Balkanlar*, s.171, Balkanlar, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, 1993, İstanbul.
5. Haber Analiz, 09.06.2004, Çevrimiçi, <http://www.haberaliz.com/detay.php?Detayid=939.htm>
6. Setimes, Çevrim içi; <http://www.setimes.com/resource-center2/turkish/kosovo.22.09.2004>
7. YALÇINKAYA Haldun, *Geleneksel Barıştı Koruma Kavramı'nın Yugoslavya'nın Dağılma Sürecinde NATO Harekâtı ile Uğradığı Değişim*, 27.07.2004, Çevrimiçi; <http://www.kho.edu.tr/yayinlar/bilimdergisi/bilimler/doc/2000-2/bilder-8.doc>

¹⁴ ERKAL, a.g.e, S.51.